

В. ВУДЗИНОВСЬКИЙ

Виборча

Програма

Виборча Програма

написав

Вячеслав Будзиновский.

Лосіт. Бібліотек. д

Львівська університетська
наукова бібліотека

№

2097

3202
„Народна Програма“, т. є. програма національно демократичної партії доси не була єще нігде обговорена в спосіб приступний для загалу. Видане таких пояснень є у нас не можливе, бо ц. к. прокураторя сконфіскувала би пояснення до найважнійших уступів програми. Найліпшим того доказом є конфіската моєї брошури, виданої в 1900 р. з нагоди виборів до державної ради. В сій брошурі були пояснені ті домагання нашої програми, котрих здійснення мають добивати ся послі руского народу в державній радї. Аби видати пояснене бодай сеї частини нашої програми, користуємо з інтерпеляції дра Коса в державній радї з нагоди конфіскати згаданої брошури виборчої.

Інтерпеляція Коса : Львівська прокуратура сконфіскувала
брошуру, котра звучить :

Через те, що доси в Раді державній все була панська більшість, пани гнобили і гноблять нас. Через те й у панів гаразди, а у нас нужда. Через польску більшість в Раді державній ми заплатили панам за панщину $187\frac{1}{2}$ мільонів корон, а $124\frac{1}{2}$ мільонів за пропінання; через те у нас ґрунта неоднаково поклясовані, і пан за кусень землі платить менше податку, як хлоп за такий самий кусень своєї землі. Поле, що у хлопа є в другій клясі, у пана записано до шостої кляси; що у хлопа є сіножать, се у пана є багно-неужиток: хлоп платить за сіножать податок, а пани! Так то через розбій при виборах, є у нас иньша міра для пана, а иньша для хлопа!

Пани свого не дарують, бо вони знають, що як до ради державної прийде більше хлопських послів, то в краю буде людська правда а не злодійська.

Хлоп повинен від панів навчитися, яка то важна річ мати в раді державній своїх послів. Як пани знають, так і хлопів повинні знати, що рада державна є їх жите і смерть. А що хлопам гірша біда як панам, то хлопів повинні ще завзятіше бороти ся при виборах, як пани.

Державна рада, то найстарший в цілій монархії суд, то суд над судами. Се такий суд, в котрім не лиш кождий покривджений, але цілі народи можуть боронити своє право, боронити ся від кривд. Адвокатом народу в раді державній є вибраний народом посол.

У нас є таке право, що за довг не вільно грабити нічого такого, що чоловікови є доконче потрібне до життя і до господарства. В хлопській хаті нема нічого такого, що не булоби доконче потрібне до життя, бо наш хлоп і його родина навіть того не мають, що кожда людина потребує і повинна мати в своїй хаті. А чи у нас так діє, як право каже? Ні! ексекутник приходить і грабить все, що вхопить в руку. Послідного кожуха не лишить в хаті. Коли ексекутник перейде через село, то лишає за собою плач, розпуку і таку руїну, як колись Татари... Коли би хлоп пильнував виборів, колиби стояв твердо при хлопській справі і не запродавав ся нашим ворогам, тогди хлопські посли не далиби доплати того права, котре не позволяє грабити річей, без яких хлоп і його родина не годні жити. Не було би у нас таких безправств, як ті що тепер діють ся.

Але рада державна ще важніша ніж суд, бо в раді державній наші посли не лиш зможуть оборонити нас від безправств. Послам в раді державній вільно навіть скасувати всяке право, коли се право кривдить народ.

Є у нас таке право, що урядник, котрий не має більше як 600 гульденів річного приходу, не платить ніяких податків. Такого права для хлопів нема. Кождий хлоп, хочби він з своєї

землі не мав 600 гульденів приходу, хочби єму єго земля не давала і одного гульдена приходу, хоч би мав лиш тільки землі, що на власну трумну, мусить платити податок. Є ще багато таких прав, а кожде з них кричить до хлопа: плати! плати!, бо зліцитую ґрунт, бо шкіру злуплю! Ціле право для хлопа, то є оден лиш параграф: „плати! а нї, то ліцитація!“ Воно видушує з нас послїдну каплю крови і жене нас за море.

Коли таке право несправедливе для урядників, то воно також несправедливе для хлопів і треба єго скасувати. Посли в радї державній годні скасувати таке право, але треба, аби хлопи вибирали своїх послів а не дїдичів, старостів, маршалків повітових і паньських приятелїв.

Послам в Радї державній вільно також зробити нове право, котрого ще нема, але котре могло би хлопів вратувати від нужди і загибели. Як би рада державна сказала, що дїдичі мають звернути громадам зрабовані колїси лїси і пасовиска, то громади дістали би назад украдене їм добро.

Для хлопів рада державна важнїйша нїж для панів і хлопи повинні бїльше пильнувати виборів як пани, бо панів і без ради державної нїхто не кривдить, дїдичам і без ради державної добре. А хлопа все кривдили і кривдять, хлопови все доптали єго право; для хлопа права не ма і нїколи не було.

Чи були коли такі часи, аби від бїди, від голоду хоронили нас праця на власній землі?

Таких часів не памятаємо ні ми, ані батьки наші.

Була панщина — і батьки наші працювали на дідичів. Панщина минула ся, а ми дальше працюємо на дідичів. Перше каньчук гнав нас на панський лан, тепер жене нас голод.

За панщини то єще було більше землі у людей. Нині людей більше, а землі не приросло. Противно, пани позабирали громадські ліси і пасовиска, а на неоднім хлопскім ґрунті ґаздує тепер жид, або мазур. Коли у нас касували панщину, то було тільки не цілих 794 тисячів хлопських господарств. Тепер на тій самій землі є більше як два рази тільки людей. Коли тогди на одного господаря приходило по 10 моргів землі, то тепер оден середний господар має півчверта морґа.

Коли касували панщину, то в кожній сотці господарів було 33 таких, що мали більше як по 10 моргів. Тепер таких нема навіть 12 на сотку. Тогди в кожній сотці господарів було 27 таких, що мали тільки по два морґи; тепер в кожній сотці є аж 47, що навіть по два морґи не мають.

Та ще й не для себе ми працюємо. Не для нас той гріш, що ми проливаючи кровавий піт, з землі добудемо. Хлоп мусить перше вигодувати других, а потім аж згадати за себе, за свої діти.. Чоловік працює, гарує від рана до темної ночі — на тій невеличкій землі своїй — та що з того? Она зродить зо три колосочки. Зродить, та не для того, що проливав над нею свій піт!

Бери хлопе оден колосок, і неси — не до млина на хліб, а до штайрамту. Заплати по-

даток, бо екзекутник зафантаував твою козушину. Другий колосок неси до банку, або до жида і плати проценти.

Лишить ся ще третій колосок — але також не для тебе. Ним, тим посліднім колоском, заткай губу нотареві, адвокатові і ще Бог знає кому.

Щоби дитина з голоду не умерла, біжи знов чоловіче до жида, поклони ся ему гарно і зроби новий довжок на грубий, грубий процент. Зич гроші, зич і зич без кінця і міри, заставляй в банку съвѣту землю, працєю і хвали Бога та жди, поки не упаде на тебе „послїдна рация, — ґрунту ліцитація“.

Годуй працею своєю всіх: годуй пана, годуй адвоката, годуй нотаря, годуй судию, годуй урядників податкових, годуй екзекутника, годуй війко, годуй жандарма, годуй цілий свѣт хлїбом, а собі самому і своїм дітям лиши половину!

Правда, бувають у нас і богачі, що не дбають о ласку жида і не кланяють ся писареві в банку. Але що буде, як вони свою землю поділять між діти, як з одного ґаздівства зробить ся два, три або й більше?

Біда не була би ще така страшна, коли би та земля, що ми єї еще маємо, не була обтяжена довгами, колиби ті довги мож було сплатити. А то нинї, ледви чи знайдеш кусник хлопської землі без довгів. Ті довги ростуть що раз більше, бо як хлопови сплатити довг, коли він не має навіть на проценти?

В 1870 році, було півтретя міліона ґульденів довгів заінтабульованих на хлопських маєтках. В 1894 р. ті довги вже вирости до 73 міліонів ґульденів. Хлопи тих довгів ніколи не

сплатять; довги будуть що раз більші, бо хлопи позичають що року два рази тільки грошей, як ссачують. Рахунок з 1894 року показує, що всі хлопи господарі в Галичині сплатили півшеста мільона гульденів довгу, а за те зробили більше як 12 мільонів нового довгу. Прийшло отже о $6\frac{1}{2}$ мільонів гульденів довгу більше, як перед сплатою.

Хлоп мусить робити що раз більші довги, бо та земля, що він її має, і зарібки на паньських ланах не дають такого приходу, аби добре жити і заплатити податки. Хлоп мусить бодай на податок задовжити ся.

Коли довги так дальше будуть рости. то за пару літ хлопска земля вся буде задовжена так, що всіх нас зліцитують, ми всі підемо з торбами, а на місце руского хлопа прийде мазур.

Одна рада на се така: треба зменшити податки і придбати народови більше землі. Се повинні зробити хлопські послы в Раді державній.

Наша земля така широка і богата, що могла би викормити в двоє і троє тільки людей, що тепер на ній жиє. Чи-ж наше збіже, наша худоба не ідуть до Відня? Колиж у нас тільки хліба, що везуть его аж за границі краю нашого, то чомуж би ми самі мали так бідувати, ходити голодні?!

Не в тім біда, що землі мало, бо єї в нашім краю досить; біда лиш в тім, що она не добре розділена. Оден має так багато, що не годен всего з'їсти і збіже та худобу шле до Відня, а другий знов так має мало, що за мало, аби жити, а за багато, щоби вмерти. Як би вся

земля в нашім краю була ліпше розділена, як би вся земля була в руках людських, тоді хліб оставби ся у нас і ніхто не пух би з голоду.

Нам би треба дістати землю в наші руки.

Лиш як се зробити ?

Забрати її силою, годі, бо не дозволяє право. Купити також годі, бо з відки взяти гроші ?!

На се був би спосіб :

Землі дідичів так само задовжені як і хлопські. Камера повинна взяти довги дідичів на себе, решту вартости панської посілости виплатити панам облігаціями і забрати від них землю так, як держава забирає людську землю під колію.

Панську землю повинен уряд розпарцелювати на менші господарства і за малий чинш давати до ужитку тим хлопам, що землі не мають, або мають такий малий ґрунт, що з него не можуть вижити. А як держава не годна відразу викупити всеї панської землі, то повинна бодай дати хлопам позичку на малий процент і на довгу сплату, аби хлопси могли парцелювати між себе землі збанкrotованих панів.

Як який хлопський ґрунт піде на ліцитацію, тогди краєва або державна каса не повинна дозволити, щоби ґрунт кунив лихвар, або мазур, а газду викинув на дорогу. Держава повинна купити той ґрунт і назад відпродати єго на роки тому хлопсови, котрий на нїм до тепер газдував.

Наші посли повинні ще одного добивати ся, а то, щоби на хлопскім ґрунті були менші тягарі, як ті, що тепер є.

Треба нам добивати ся, щоби скасовано податок від ґрунту, щоби замість всіх тих податків (з за котрих і сьвіта божого не видимо) установити оден однісенський податок від чистого зиску, так щоби не платив жадного податку той, хто з своєї землі має менше як 600 гульденів зиску; щоби податок платили лиш ті, що мають зиску більше як 600 гульденів і лиш від того, що мають понад 600 гульденів. Як хто має вісімсот гульденів зиску, платив би податок лише від двох соток.

Дальше мусимо добивати ся також права, щоби не вільно було ані фантувати, ані ліцитувати ґрунту, лише дохід з ґрунту, але не весь дохід.

Та часть приходу, котра повинна бути вільна від податків, повинна також бути вільна від фантованя і ліцитації за податки і за довги.

Дальше треба нам домагати ся, аби державна рада скасувала всі такси і штемплі від малих спадщин, від контрактів на малі ґрунти і від інтабуляції малих довгів.

В нашій монархії є ще одна хиба, котру наші послы повинні справити: Монархія є поділена на краї, а кожний край має свого намістника і свій сойм, де улагоджують ся менше важні справи, котрі не ідуть до ради державної у Відни. Хиба такого поділу в тім, що в оден край злучено землі з різними народами. Галичину зроблено так, що повіти, в котрих живуть самі Поляки, скомасовано з рускою землею в оден край з намістником і соймом у Львові.

Польські пани взяли в краю верх і тиснуть Русинів так, що Русини суть наймитами в своїй власній хаті. Через те Русини і руска мова

упосліджені в школах і урядах, в соймі і раді державній. Русин терпить і не має своїх прав не лиш тому, що він хлоц, але й тому, що він Русин.

Польські пани орудують нашими податками і занедбуючи східну часть Галичини, всі гроші висилають до західної. За наші гроші засновують там школи, будують дороги, регулюють ріки. В той спосіб збогачують мазура, аби міг купити землю на Руси і польщити Русь.

Аби нас не визискувала західна Галичина, аби Русин мав бодай в своїй хаті своє право, мусимо домагати ся поділу Галичини на східну руску і західну польську, та щоби у Львові був сойм такий, як рада державна у Відни. Кожний народ повинем мати свій власний вільний край, то-ж Русини не можуть спочати так довго, як довго не розділять Галичини на східну і західну.

Такий поділ не скривдив би тих Поляків, що живуть між нами, бо перед поділом рада державна може установити право, що Поляки мають в школах і урядах повне право послугувати ся своєю рідною мовою.

Тепер в державній раді є більше наших ворогів як наших заступників, бо виборче право є для нас несправедливе. Ми мусимо домагати ся, щоби скасовано виборчі куриї, то є, щоби не вибирали послів окремо пани-дідичі, а окремо люди. Голосувати повинні всі у купі, так як в пятій куриї. — Голосувати повинні всі ті, що мають вже 24 літ, однаково, чи платять податок, чи ні. Хочемо, щоби голосувало ся не як тепер, вперід на виборців, але аби всі відразу голосували на посла. То є, ми домагаємо ся загального, рівного і безпосередного голосованя.

Першим домаганєм народних послів мусить бути зміна нинішнього права виборчого, котре засуджує народ на меншість в радї державній. Нинішнє виборче право таке, що рада державна є властиво паньскою радою. В Галичинї маємо не цілих півпята тисяча дідичів, котрі з своєї куриї вибирають 20 послів. Хлопів-господарів є в Галичинї більше як півтора міліона і всі они мають право вибирати 27 послів. Як бачимо, в паньській куриї є оден посол на 224 дідичів, а в селянській куриї оден посол на шістьдесять тисячів господарів.

Аби право було рівне для всіх то у нас на кожного паньского посла повинно бути 361 хлопских послів; коли пани мають 20 послів, то хлопи повинні мати більше як 7000 послів. Коли-ж будемо стояти при тім, що селянська курия має мати право вибирати лише 27 послів то курия дідичів не повинна мати ні одного посла.

Через те, що вибори в IV. і V. куриї посередні, наші противники можуть шахрувати при виборах, так що дідичі вибирають собі послів не лиш зі своєї куриї, але ще й хлопам **крадуть** мандати з четвертої і пятої куриї; так пани мають в радї державній більшіть і панують над нами.

Через куриї, через посереднє голосованє і через те, що не в кождім виборчім. окрузі є однакове число народу, в радї державній покривджені не лиш хлопи, але і всі Русини взагалі.

Русинів в Галичині і на Буковині є звиш 3,372.000, а Поляків разом з жидами 4,150.000. Хоч Русинів є не багато менше від Поляків, то в радї державній Русини мають 10 послів а Поляки 70. (В р. 1091).

В цілій Австрії був оден посол на 58 тисячів людей; польський оден посол, був на 59 тисячів Поляків, а на 337 тисячів Русинів, був також лише оден посол. Числячи лише правдивих народних послів, мали ми одного посла на 850 тисячів Русинів.

Коли би виборче право було справедливе, то після числа населення, Русини повинні були мати не 10, але що найменше 55 послів!

Нині вже всі народи монархії домагаються скасування курій і заведення загального та безпосередного голосовання і можна надіяти ся, що таки дібуть ся свого. Тогди народ буде паном в радї державній, тогди скінчить ся наша неволя і зробимо такий лад, що земля буде в руці тих, котрі на ній роблять; зробимо такий лад, що земля не буде годувати неробів, они не будуть пасти свого черева чужою працею; той, що оре землю, що сіє і збирає хліб, не буде наймитом на чужій ниві, буде працювати на своїм, тай для себе і для своїх дітей. Край наш буде вільний, без пана над нами, без пана між нами.

Аби до того прийшло, аби скинути з себе ярмо, аби раз запанувати в своїй хаті і поправити свою долю, держім ся кріпко, як скала. Вороги кажуть, що ми бувтівники. Не той бунтівник, що боронить своє право, а той, що его ломить.

Хочемо по доброму в правний спосіб завести лад в нашім краю, але коли ворог не схамене ся і дальше буде **безправством воювати** то і ми мусимо **бороти ся тим самим оружем**, що наш ворог!

До польських хлопів!

В тяжкій борбі з відвічним нашим гнобителем, нехай помагають нам також свідомі спільности екомічних інтересів польські хлопви, котрих судьба кинула на нашу землю. Люди злої волі сіють між нами незгоду, аби так розділених, легше удержати в ярмі.

Наш ворог, є також ворогом польських хлопів. Прецінь однакових панів мали ми за панщини. Вас гнобили так само як і нас. А чи ваша доля поправила ся дуже по знесеню панщини? Чи на рускій землі ви знайшли рай?

Яко властителі рустикальних ґрунтів платите так само як і ми за високий податок ґрунтовий, бо ґрунта фальшиво поклясовано — в користь пана. Польські хлопви так само платять ґрунтовий подакок за пана, котрий платить податок менший, як би повинен. Яко члени громад, двигаєте ті самі тягарі, що і ми, а пан сьміє ся з Вас так само як і з нас. Всі права, котрі нам шкодять, руйнують і Вас. Скажений звівр в людскім тілі, котрий гнобить нас тільки сот лїт, є також причиною Вашої нужди.

Та сама нужда, котра нас виганяє до Бразилії і Канади, жене і Вас туди. Многі з ваших братів утікли разом з рускими хлопами з нашого краю, аби за морем шукати щастя. Коли-ж спільна є наша нужда і оден наш ворог, то і борба против сего ворога повинна бути спільна.

Ся конфіската є неоправдана, бо Вячеслава Будзиновского, поставлено за написане сеї брошури перед суд присяглих у Львові, а сей суд увільнив его від вини і кари.

024 коп (1986г.)

64

2097

„СВОБОДА“

Газетою руского народу є „Свобода“, котру Вячеслав Будзиновский редагує від 1902 року так само, як написав наведену відозву виборчу:

Свобода виходить кожного тиждня в четвер і коштує 4 корони річно.

Адреса „Свободи така:

„Свобода“, у Львові ул. Баторня 24.

РЛ 2097

В. БУДЗИНОВСЬКИЙ

Виборча

Програма

